QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)

IJTIMOIY FANLAR

SOCIAL STUDIES

https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i10.004

DUNYONING RIVOJLANGAN DAVLATLARIDA MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISH QONUNCHILIGI: ILG‘OR TAJRIBALAR TAHLILI VA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGI BILAN QIYOSIY SHARH

FarDU, O‘zbekiston–Xitoy arxeologiya qo‘shma kafedrasi o‘qituvchisi ***Alizoda Sobirov***
https://orcid.org/0009-0006-9857-525X
alizodasobirov1992@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda dunyo miqyosida madaniy merosni muhofaza qilish sohasida eng puxta va institutsional jihatdan yetuk qonunchilik tizimlariga ega besh davlat – Italiya Respublikasi, Fransiya Respublikasi, Yaponiya, Janubiy Koreya Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi – tajribasi tahlil qilinadi. Har bir tizimning konstitutsiyaviy asosi, institutsional tuzilmasi, profilaktik (oldini oluvchi) mexanizmlari, moliyalashtirish va javobgarlik tizimlari alohida ko‘rib chiqiladi hamda shu asosda O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi bilan qiyosiy tahlil o‘tkaziladi.

Kalit so‘zlar: madaniy meros, huquqiy muhofaza, qiyosiy huquqshunoslik, arxeologik meros, YUNESKO konvensiyalari, O‘zbekiston qonunchiligi, profilaktik arxeologiya, nomoddiy madaniy meros, madaniy meros agentligi.

KIRISH. Madaniy meros – har qanday xalqning tarixiy xotirasi, milliy o‘ziga xosligi va kelajak avlodlarga qoldiriladigan ma’naviy-moddiy boylikning asosidir. Uni huquqiy jihatdan muhofaza qilish tizimi qanchalik puxta va zamonaviy ishlab chiqilgan bo‘lsa, madaniy obyektlarning saqlanish darajasi, ilmiy tadqiq etilishi hamda jamiyat farovonligiga xizmat qilishi shunchalik yuqori bo‘ladi. Shu sababli, dunyoning turli davlatlarida shakllangan huquqiy tizimlarni o‘rganish va ulardagi ilg‘or tajribalarni O‘zbekiston Respublikasi amaldagi qonunchiligi bilan qiyoslash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot uchun quyidagi besh davlat tanlab olindi: Italiya, Fransiya, Yaponiya, Janubiy Koreya va Xitoy Xalq Respublikasi. Bu tanlov tasodifiy emas – xalqaro qiyosiy-huquqshunoslik adabiyotida aynan ushbu davlatlarning madaniy meros to‘g‘risidagi qonunlari eng ko‘p o‘rganiladigan va boshqa davlatlar uchun namuna (model) sifatida qaraladigan tizimlar hisoblanadi; xususan, me’moriy meros elementlarini huquqiy muhofaza qilish bo‘yicha o‘n davlat (Italiya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, Ispaniya, Yaponiya, Xitoy, Misr, Kambodja va Janubiy Koreya) ustida olib borilgan yirik qiyosiy-huquqiy tadqiqotda ham aynan shu davlatlar tizimlari tahlil predmeti etib olingan [14].

Yaponiyaning 1950-yilgi qonuni jahon miqyosida nomoddiy madaniy merosni birinchi bo‘lib huquqiy jihatdan tan olgani va ko‘plab davlatlar, jumladan Malayziya kabi mamlakatlar qonunchiligi uchun bevosita namuna va xalqaro me’yor shakllantiruvchi asos bo‘lib xizmat qilgani uchun [21]; Italiyaning kodeksi konstitutsiyaviy darajadagi mustahkam asosga ega ekanligi va innovatsion moliyalashtirish mexanizmlari tufayli; Fransiyaning tizimi "profilaktik arxeologiya" sohasidagi jahon andozasi sifatida; Janubiy Koreya va Xitoy esa so‘nggi ikki-uch yil ichida qonunchiligini tubdan yangilab, xalqaro standartlarga eng yaqinlashtirgan davlatlar sifatida tanlab olindi.

Alohida ta’kidlash lozimki, Xitoy Xalq Respublikasi iqtisodiy tasnif nuqtai nazaridan ba’zan boshqacha toifaga kiritilsa-da, uning 2024–2025-yillardagi qonunchilik islohotining ko‘lami va chuqurligi, shuningdek O‘zbekiston-Xitoy qo‘shma arxeologiya faoliyati doirasidagi bevosita amaliy ahamiyati tufayli tadqiqotga kiritildi. Bu davlatning ilmiy adabiyotda barqaror ravishda qiyosiy tahlil ob’ekti sifatida qatnashib kelayotgani ham shu tanlovni asoslaydi [14].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Har qanday davlatning madaniy merosni muhofaza qilish qonunchiligini rivojlangan yoxud "ideal" deb baholashda xalqaro qiyosiy-huquqiy amaliyotda quyidagi sakkizta asosiy mezon qo‘llaniladi:

1) Konstitutsiyaviy-huquqiy asos – madaniy merosni muhofaza qilish davlatning konstitutsiyaviy burchi sifatida mustahkamlanganligi;
2) Ta’rifning qamrovliligi – qonun nafaqat moddiy (ko‘chmas va ko‘chma), balki nomoddiy madaniy merosni ham to‘liq qamrab olishi;
3) Institutsional salohiyat – sohaga ixtisoslashgan, aniq vakolatlarga ega davlat organi yoki agentlikning mavjudligi;
4) Profilaktik (oldini oluvchi) mexanizmlar – qurilish-ta’mirlash ishlaridan oldin arxeologik tekshiruv o‘tkazish majburiyati ("quruvchi to‘laydi" tamoyili);
5) Moliyalashtirish va rag‘batlantirish tizimi – davlat byudjetidan tashqari xususiy sektor va fuqarolarni jalb etuvchi soliq imtiyozlari, jamg‘armalar;

Ushbu mezonlar asosida quyida har bir davlatning tizimi alohida tahlil qilinadi, so‘ngra umumlashtiruvchi jadval va O‘zbekiston qonunchiligi bilan qiyosiy tahlil keltiriladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Italiya Konstitutsiyasining 9-moddasi davlatga millatning tarixiy-badiiy merosi va landshaftini muhofaza qilish majburiyatini yuklaydi – bu dunyoda madaniy merosni bevosita konstitutsiyaviy darajada mustahkamlagan noyob holatlardan biridir [8]. Shu konstitutsiyaviy asosda 2004-yil 22-yanvarda 42-sonli Qonunchilik farmoni (Decreto Legislativo) bilan "Madaniy meros va landshaft kodeksi" (Codice dei beni culturali e del paesaggio, "Kodiche Urbani" nomi bilan ham mashhur) qabul qilindi. Kodeks 184 moddadan iborat bo‘lib, unga qadar mavjud bo‘lgan bir necha o‘nlab tarqoq qonun hujjatlarini yagona tizimga birlashtirdi [6].

Kodeksning muhim jihati – "madaniy boylik" (bene culturale) tushunchasining o‘ta kengligidir: unga badiiy, tarixiy, arxeologik, etno-antropologik, arxiv va bibliografik ahamiyatga ega barcha ko‘chmas va ko‘chma narsalar kiritiladi [6]. Mamlakatda sohaga

ixtisoslashgan Madaniyat vazirligi va uning hududiy bo‘linmalari – Superintendentura (Soprintendenza) tizimi faoliyat yuritadi; ular har qanday qazish, ta’mirlash yoki qurilish ishlariga ruxsat berish vakolatiga ega [6].

Italiya tajribasining eng innovatsion jihatlaridan biri – 2014-yilda 83-son Qonunchilik farmoni va uni tasdiqlovchi 106-son Qonun bilan joriy etilgan "Art Bonus" soliq imtiyozi mexanizmidir [24]. Ushbu mexanizm jismoniy va yuridik shaxslarga davlat mulkidagi madaniy obyektlarni ta’mirlash yoki saqlashga yo‘naltirilgan xayriya mablag‘larining 65 foizini soliqdan chegirib tashlash huquqini beradi [3]. Natijada 2014–2019-yillar oralig‘ida deyarli 15 ming xayriyachidan 450 million yevrodan ortiq mablag‘ jalb qilingan, 2 mingdan ortiq madaniy muassasa ushbu dasturdan foydalanishga ariza topshirgan [9]. Bu – davlat byudjetiga bog‘liqlikni kamaytirib, xususiy sektor va fuqarolik jamiyatini madaniy merosni saqlashga real jalb etishning muvaffaqiyatli namunasidir.

Fransiyada madaniy merosni muhofaza qilishning huquqiy tarixi 1913-yil 31-dekabrdagi "Tarixiy yodgorliklarni muhofaza qilish to‘g‘risida"gi qonunidan boshlanadi – bu Yevropadagi shu turdagi eng qadimiy qonunlardan biri hisoblanadi. 2004-yilda barcha tarqoq normalar yagona "Meros kodeksi"ga (Code du patrimoine) jamlandi; u yetti kitob (bo‘lim)dan iborat bo‘lib, arxivlar, kutubxonalar, muzeylar, tarixiy yodgorliklar, arxeologiya va boshqa sohalarni qamrab oladi [5].

Fransiya tajribasining O‘zbekiston uchun, xususan arxeologiya sohasi uchun, eng qimmatli jihati – 2001-yil 17-yanvardagi qonun bilan joriy etilgan "profilaktik (oldini oluvchi) arxeologiya" tizimidir. Ushbu tizim 1992-yilgi Valletta (Malta) Yevropa konvensiyasi asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, unga ko‘ra har qanday yirik qurilish yoki yer qazish ishlaridan oldin maxsus davlat instituti – Inrap (Milliy profilaktik arxeologik tadqiqotlar instituti) tomonidan arxeologik razvedka (diagnostika) o‘tkazilishi shart qilib qo‘yilgan [11]. Bunday tadqiqotlarning moliyalashtirilishi "ifloslantiruvchi to‘laydi" tamoyiliga asoslangan maxsus yig‘im orqali amalga oshiriladi, uni loyiha egasi (quruvchi/investor) to‘laydi, tadqiqotni esa ixtisoslashgan "operator" tashkilot bajaradi [11]. Bu mexanizm tufayli Fransiyada har yili yuzlab kvadrat kilometr maydonda qurilishdan oldin arxeologik tekshiruv o‘tkazilib, minglab yangi obyektlar fanga ma’lum bo‘lmoqda.

Boshqaruv tizimida markazlashuv va mahalliylashtirish muvozanati ham diqqatga sazovor: umumdavlat siyosatini Madaniyat vazirligi belgilaydi, biroq uni amalga oshirish mintaqaviy Madaniyat ishlari boshqarmalari (DRAC) orqali, 1983 va 2004-yillardagi islohotlar natijasida mahalliy va mintaqaviy hokimiyat organlariga berilgan vakolatlar asosida olib boriladi [5].

Yaponiyaning "Madaniy boyliklarni muhofaza qilish to‘g‘risida"gi qonuni (Bunkazai Hogoho, 214-sonli Qonun) 1950-yil 30-mayda qabul qilingan bo‘lib, u nafaqat Yaponiya, balki butun Sharqiy Osiyo mintaqasi – Janubiy Koreya, Xitoy, Tayvan – uchun namunaviy qonunchilik hujjatiga aylandi [21]. Qonunning qabul qilinishiga bevosita turtki bo‘lgan omillardan biri – 1949-yilda Xoryuji ibodatxonasidagi noyob devoriy rasmlarning yong‘inda vayron bo‘lishi edi; bu voqea jamoatchilik e’tiborini madaniy merosni muhofaza qilish zarurligiga qaratdi [17].

Yaponiya tajribasining jahon miqyosidagi eng muhim yangiligi – nomoddiy madaniy merosni dunyoda birinchilardan bo‘lib qonuniy jihatdan tan olgani va himoya qilganidir; bu borada Yaponiya boshqa istalgan davlatdan oldinroq harakat qilgan [17]. Qonunga ko‘ra, muhim nomoddiy madaniy boylik – ya’ni noyob mahorat yoki san’at turi – hamda uning "tashuvchisi" (ijrochisi yoxud ustasi) alohida-alohida davlat tomonidan "muhim nomoddiy madaniy boylik tashuvchisi" (jamoatchilik orasida "Jonli milliy xazina" – Ningen Kokuho – nomi bilan mashhur) sifatida rasman tan olinadi va davlat homiyligiga olinadi: ularga yillik nafaqa to‘lanadi, shogirdlar tayyorlash, hujjatlashtirish va ommaviy namoyish tadbirlari uchun mablag‘ ajratiladi [1]. Bu tizim faqat "buyum"ni emas, balki uni yaratuvchi bilim va mahoratni – ya’ni insonni – muhofaza ob’ektiga aylantirgani bilan ajralib turadi.

Qonunni amalga oshiruvchi asosiy organ – Madaniyat ishlari agentligi (Bunkacho) bo‘lib, u milliy xazina, muhim madaniy boylik, tarixiy yodgorlik, tabiat yodgorligi kabi toifalarni belgilash, eksport-import cheklovlarini nazorat qilish, shuningdek ta’mirlash va ofatlarga chidamli saqlash inshootlarini qurish uchun subsidiya ajratish vazifalarini bajaradi [1].

Janubiy Koreya 1962-yildan buyon amal qilib kelgan, ko‘p jihatdan Yaponiya qonuniga asoslangan "Madaniy boyliklarni muhofaza qilish to‘g‘risida"gi qonunini 2024-yil 17-mayda tubdan yangi tizim bilan almashtirdi. Yangi "Milliy meros to‘g‘risida"gi asosiy qonun (Framework Act on National Heritage) "madaniy boylik" (cultural property) atamasini "milliy meros" (national heritage) atamasiga o‘zgartirdi hamda uni YUNESKOning xalqaro tasnifiga muvofiq uchta asosiy yo‘nalishga – madaniy meros, tabiiy meros va nomoddiy meros – ajratdi [10]. Islohot doirasida sohaga mas’ul davlat organi ham qayta nomlandi: "Madaniy meros boshqarmasi" o‘rniga "Koreya meros xizmati" (Korea Heritage Service) tashkil etildi [15].

Bu islohot jahon miqyosidagi eng so‘nggi va eng izchil misollardan biri sifatida qimmatlidir, chunki u milliy qonunchilikni xalqaro (YUNESKO) tasnif tizimiga har tomonlama moslashtirishning amaliy namunasini ko‘rsatadi [13]. Bu jarayon O‘zbekiston uchun ham dolzarb, chunki, quyida ko‘rsatilganidek, O‘zbekistonda ham moddiy va nomoddiy meros boshqaruvi orasidagi vakolatlar taqsimoti hozirgi kunda faol o‘zgarish jarayonida.

Xitoyning "Madaniy relikviyalarni muhofaza qilish to‘g‘risida"gi qonuni 1982-yildan buyon amal qilib, oltinchi marotaba yangilanmoqda (bir marta tubdan qayta ko‘rib chiqilgan va besh marta qisman o‘zgartirilgan); so‘nggi va eng keng qamrovli tahriri 2024-yil 8-noyabrda qabul qilinib, 2025-yil 1-martdan kuchga kirdi [7].

Yangi tahrirning eng muhim yangiliklaridan biri – "qurilishdan oldin tekshiruv" tizimining joriy etilishi: endilikda ko‘chmas madaniy relikviyalar mavjud bo‘lgan hududlarda oldindan arxeologik tekshiruv o‘tkazilmasdan turib hech qanday qurilish ishini boshlash mumkin emas; bundan tashqari, yer uchastkasi boshqa egaga o‘tkazilishidan oldin ham arxeologik razvedka o‘tkazilishi majburiy qilib qo‘yilgan [4]. Bu, mohiyatan, Fransiyaning profilaktik arxeologiya tamoyiliga juda yaqin yechim hisoblanadi. Bundan tashqari, qonun chet elga noqonuniy olib chiqilgan madaniy relikviyalarni qaytarib olib kelish uchun aniq huquqiy mexanizm belgiladi hamda madaniy merosga jiddiy zarar yetkazgan tashkilotlarga

nisbatan jarima miqdorini 10 million yuangacha (taxminan 1,39 million AQSH dollari) oshirdi [4]. Xitoyda hozirda 760 mingdan ortiq ko‘chmas va 108 milliondan ortiq davlat mulkidagi ko‘chma madaniy relikviya, shuningdek 40 ta Umumjahon madaniy merosi obyekti ro‘yxatga olingan; mamlakat 2026-yilgacha davom etadigan umummilliy madaniy relikviyalarni ro‘yxatga olish tadbirlarini amalga oshirmoqda [4].

Xitoy tajribasi O‘zbekiston uchun alohida amaliy ahamiyatga ega, chunki O‘zbekiston-Xitoy qo‘shma arxeologiya faoliyati doirasida ikki davlat mutaxassislari bevosita hamkorlik qilmoqda; shu sababli Xitoyning me’yoriy-huquqiy va institutsional yondashuvlarini chuqur bilish amaliy zaruratdir.

Yuqorida ko‘rib chiqilgan barcha davlatlar madaniy meros sohasidagi asosiy YUNESKO konvensiyalariga – 1954-yilgi Gaaga konvensiyasi (qurolli mojaro paytida madaniy boyliklarni muhofaza qilish to‘g‘risida), 1970-yilgi konvensiya (madaniy boyliklarni noqonuniy olib chiqish, olib kirish va mulkchilik huquqini o‘tkazishning oldini olish to‘g‘risida), 1972-yilgi Butunjahon merosi konvensiyasi hamda 2003-yilgi nomoddiy madaniy merosni asrash to‘g‘risidagi konvensiyaga – a’zo hisoblanadi [22, 23]. Bu konvensiyalar zamonaviy milliy qonunchilikning "minimal standarti"ni belgilaydi: aynan shu bois yuqoridagi tahlilda Janubiy Koreyaning 2024-yilgi islohoti alohida ta’kidlandi, chunki u milliy tasnif tizimini bevosita YUNESKOning uch yo‘nalishli (madaniy – tabiiy – nomoddiy) tuzilishiga moslashtirishga qaratilgan ochiq va izchil harakat namunasidir [10].

1972-yilgi Butunjahon merosi konvensiyasi 20 dan ortiq davlat tomonidan ratifikatsiya qilinganidan so‘ng kuchga kirgan bo‘lib, hozirgi kunda deyarli barcha BMT a’zo davlatlarini birlashtiradi va Butunjahon merosi ro‘yxatini yuritish, shuningdek Butunjahon merosi jamg‘armasi orqali moliyaviy yordam ko‘rsatish mexanizmini nazarda tutadi [23].

O‘zbekiston YUNESKOning barcha asosiy madaniy meros konvensiyalariga a’zo: 1972-yilgi Butunjahon merosi konvensiyasiga – 1993-yilda, 1970-yilgi konvensiyaga – 1996-yilda, 1954-yilgi Gaaga konvensiyasiga, 2003-yilgi nomoddiy meros konvensiyasiga – 2008-yilda, 2005-yilgi madaniy ifoda xilma-xilligi konvensiyasiga – 2019-yilda qo‘shilgan [12, 22]. Natijada mamlakatda 4 ta YUNESKO Butunjahon merosi obyekti (Ichon-Qal’a – 1990, Buxoro tarixiy markazi – 1993, Shahrisabz tarixiy markazi – 2000, Samarqand – 2001) hamda Chotqol biosfera zaqovnigi tabiiy meros sifatida ro‘yxatga olingan [12]. 2022-yilgi ma’lumotlarga ko‘ra, mamlakat hududida jami 8138 ta moddiy va nomoddiy madaniy meros ob’ekti hisobga olingan bo‘lib, ulardan 4732 tasi me’moriy yodgorlik, 682 tasi monumental san’at namunasi, 580 tasi ziyoratgoh hisoblanadi [12].

Institutsional tizimga kelsak, 2021-yil 19-iyundagi PF-5150-son Farmonga asosan Turizm va sport vazirligi huzurida Madaniy meros agentligi tashkil etilgan bo‘lib, u moddiy madaniy meros, muzeylar, arxeologiya, madaniy boyliklarni olib chiqish-olib kirish sohasida maxsus vakolatli davlat boshqaruv organi hisoblanadi [12, 19]. Diqqatga sazovor jihati shundaki, sohaning institutsional tuzilishi hozirgi kunda ham faol isloh qilinmoqda: 2026-yil 23-iyulda qabul qilinib, 27-iyuldan kuchga kirgan qonunga muvofiq, moddiy madaniy meros ob’ektlarini muhofaza qilish, hisobga olish va ulardan foydalanish bilan bog‘liq barcha vakolatlar Madaniy meros agentligiga to‘liq o‘tkazildi, nomoddiy madaniy merosni asrash va rivojlantirish vazifasi esa Madaniyat vazirligi zimmasiga yuklatildi [2]. Bu – yuqorida ko‘rib

chiqilgan Janubiy Koreyaning 2024-yilgi islohotidagi moddiy/tabiiy/nomoddiy meros boshqaruvini institutsional jihatdan ajratish tamoyiliga mohiyatan yaqin qadam hisoblanadi, garchi Koreyadagidek yagona "asosiy qonun" (framework act) shaklida emas, balki vakolatlarni ikki organ o‘rtasida taqsimlash yo‘li bilan amalga oshirilgan bo‘lsa-da, javobgarlik tizimi borasida ham so‘nggi yillarda kuchaytirish tendensiyasi kuzatilmoqda: 2022-yil 15-fevraldagi O‘RQ-754-son Qonun bilan Jinoyat kodeksining 132-moddasi ("Moddiy madaniy meros ob’ektlarini nobud qilish, buzish yoki ularga shikast yetkazish")ga o‘zgartirish kiritilib, jazo choralari bazaviy hisoblash miqdorining uch yuzdan besh yuz barobarigacha jarima yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yohud ozodlikdan mahrum qilishgacha kuchaytirildi [16].

XULOSA

Yakunda ta’kidlash joizki, dunyo miqyosida "eng ideal" deb topilgan yagona bir andoza mavjud emas – har bir davlat o‘z tarixiy, huquqiy va institutsional sharoitidan kelib chiqib o‘ziga xos tizim yaratgan. Biroq tahlil qilingan besh davlat tajribasidan quyidagi umumiy xulosani chiqarish mumkin: agar konstitutsiyaviy mustahkamlik va moliyalashtirish innovatsiyasi mezoni bo‘yicha Italiya, nomoddiy merosni muhofaza qilish mezoni bo‘yicha Yaponiya, profilaktik arxeologiya mezoni bo‘yicha Fransiya, institutsional yagonalik va zamonaviylik mezoni bo‘yicha Janubiy Koreya, javobgarlik va repatriatsiya mezoni bo‘yicha esa Xitoy tajribasi eng ilg‘or namuna sifatida qaralishi mumkin bo‘lsa, O‘zbekiston uchun eng maqbul yo‘l – bu besh yo‘nalishning har biridan mos elementlarni milliy sharoitga moslashtirgan holda uyg‘unlashtirishdir. Ushbu holat O‘zbekiston Respublikasining madaniy meros sohasidagi qonunchiligini xalqaro ilg‘or tajriba darajasiga yanada yaqinlashtirish, shu bilan birga mamlakatning boy arxeologik va me’moriy merosini kelajak avlodlar uchun ishonchli tarzda saqlab qolish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YXATI

1. Kee S. Legal models for architectural heritage component protection: a typology based on comparative analysis of ten countries // Journal of Asian Architecture and Building Engineering. – 2026. – 8 April (onlayn nashr; jild, son va betlar hali berilmagan). – DOI: 10.1080/ 13467581.2026.2656523. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/ 13467581. 2026.2656523 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

2. Mustafa N.A., Abdullah N.C. Preservation of Intangible Cultural Heritage: A Legal Comparison Between Malaysian Act 645 and Japan 1950 Cultural Property Law // International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS). – 2024. – Vol. VIII, Issue IX. – B. 168–175. – DOI: 10.47772/IJRISS. 2024.809014. URL: https://rsisinternational.org/ journals/ijriss/articles/preservation-of-intangible-cultural-heritage-a-legal-comparison-between-malaysian-act-645-and-japan-1950-cultural-property-law/ (murojaat sanasi: 15.10.2026).

3. D’Addetta G. Access to and enjoyment of cultural heritage in the Italian legal system // Aedon: Rivista di arti e diritto on line. – 2025. – № 2. URL: https://aedon.mulino.it/archivio/ 2025/2/daddetta.htm (murojaat sanasi: 15.10.2026).

4. Codice dei beni culturali e del paesaggio: Decreto Legislativo 22 gennaio 2004, n. 42 [Madaniy meros va landshaft kodeksi]. – Roma, 2004. – 184 modda. URL: https://www.wipo.int/ wipolex/en/legislation/details/2491 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

5. Art Bonus: the Italian patronage 2.0 // Wannenes Art Magazine. URL: https://wannenesgroup.com/magazine/en/art-bonus-the-italian-patronage-2-0/ (murojaat sanasi: 15.10.2026).

6. Art Bonus – English brief. – Roma: Ministero della Cultura. URL: https://artbonus.gov.it/ english-brief.html (murojaat sanasi: 15.10.2026).

7. Coppola S. Where are we now on the Art Bonus? An evaluation of tax incentives for the protection of Italian cultural heritage: magistrlik dissertatsiyasi. – Rotterdam: Erasmus University Rotterdam, 2021. URL: https://thesis.eur.nl/ pub/61083 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

8. Code du patrimoine [Meros kodeksi], 2004-yil tahriri. – Paris: Legifrance. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/18525 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

9. Legislation, procedures and funding. – Paris: Institut national de recherches archéologiques préventives (Inrap). URL: https://www.inrap.fr/en/legislation-procedures-and-funding-12007 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

10. Aikawa-Faure N. Excellence and authenticity: “Living National (Human) Treasures” in Japan and Korea // International Journal of Intangible Heritage. – 2014. – Vol. 9. – B. 37–51. URL: https://www.ijih.org/volumes/article/463 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

11. Cultural Properties. – Tokyo: Agency for Cultural Affairs (Bunkachō), Government of Japan. URL: https://www.bunka.go.jp/ english/policy/ cultural_properties/ (murojaat sanasi: 15.10.2026).

12. Framework Act on National Heritage [Milliy meros to‘g‘risidagi asosiy qonun], 17.05.2024. – Sejong: Korea Legislation Research Institute. URL: https://elaw.klri.re.kr/ eng_mobile/viewer.do?hseq=67730&type=part&key=17 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

13. Year in review: Art Law in South Korea. – Lexology, 2025. URL: https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=940795f9-19da-481a-94b8-ae6f0f940ad9 (murojaat sanasi: 15.10.2026).

14. Laws. – Daejeon: Korea Heritage Service. URL: https://english.khs.go.kr/ html/HtmlPage.do?pg=%2Flaws%2FlawsEng.jsp&mn=EN_04_06 (murojaat sanasi: 15.10.2026).